

Justitiekottets betänkande

1985/86:20

om kriminalisering vid prostitution m. m.

JuU
1985/86:20

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar justitiekottet ett antal motioner från den allmänna motionstiden 1986. Fyra frågor behandlas:

- Kriminalisering av kundernas förfarande i prostitutionsförhållanden
- Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.
- Alkotest vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor
- Kriminalisering av missaktning med anspelning på kön

Utskottet, som senast i november 1985 tagit ställning till de tre först nämnda frågorna, avstyrker bifall till samtliga motioner.

Två av utskottets ledamöter (c) reserverar sig beträffande juridiskt biträde. En ledamot (c) reserverar sig i fråga om kriminalisering av prostitutionskunder.

Motionerna

I motion 1985/86:Ju603 av Margareta Persson m. fl. (s) hemställs att riksdagen beslutar att kundernas förfarande i ett prostitutionsförhållande skall kriminaliseras.

Motionärerna, som framhåller att prostitutionen är uttryck för kvinnoförakt och kvinnoförtryck, anför att en kriminalisering av kunderna i prostitutionsförhållande med all sannolikhet skulle leda till en minskning av prostitutionen. De återoppar också riskerna för spridning av HTLV-III-virus.

I motion 1985/86:Ju619 av Gunilla André m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i brottsbalken angående kriminalisering av prostitutionskontakter i enlighet med vad som anförs i motionen.

Det anförs i motionen att straffrättsliga åtgärder mot prostitutionskunderna skulle bidra till att minska prostitutionens omfattning och samtidigt ge uttryck för att samhället inte kan acceptera sådan verksamhet.

I motion 1985/86:Ju621 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs

- att riksdagen hos regeringen hemställer om ett lagförslag som kriminaliserar kundens förfarande i ett prostitutionsförhållande (yrkande 1),
- att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i 16 kap. 8 § brottsbalken att även missaktning mot kön inkluderas (yrkande 3).

Motionärerna anser att en straffrättslig lagstiftning mot prostitutionskunder måste övervägas som ett led i kampen mot prostitutionen. Behovet av

hjälp och stöd åt de prostituerade kvinnorna betonas. I fråga om yrkandet om ändring i 16 kap. 8 § brottsbalken framhåller motionärerna vikten av att påverka människors attityder gentemot prostitution och pornografi.

I motion 1985/86:Ju626 av Rosa Östh m. fl. (c) hemställs, med hänvisning till vad som anförts i motion 1985/86:So479, att riksdagen beslutar att hos regeringen begära en skyndsam utredning för att pröva möjligheten till kriminalisering av kundernas förfarande i prostitutionsförhållanden.

Motionärerna berör särskilt frågor som sammanhänger med att vissa prostituerade är smittade med viruset HTLV-III och i sina prostitutionskontakter kan sprida smittan vidare. Motionärerna framhåller att det är nödvändigt att pröva möjliga vägar – i sista hand med tvång – för att hindra kundtillströmningen, och de förespråkar att kunderna ställs till ansvar.

I motion 1985/86:Ju705 av Marianne Karlsson (c) hemställs

1. att riksdagen beslutar att kvinnor skall ha rätt till kostnadsfri juridisk hjälp vid våldtäktsrättegång,

2. att riksdagen beslutar om obligatorisk alkotest vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor.

Motionären anser att en lagstiftning som ger kvinnliga våldtäktsoffer rätt till kostnadsfri juridisk hjälp i våldtäktsrättegångar bör införas med det snaraste. I fråga om motionskravet på alkotest anför motionären att en läkare som undersöker en våldtagen kvinna lätt kan förväxla påverkan av alkohol med chock efter övergreppet.

I motion 1985/86:Ju725 av Margareta Gard m. fl. (m) hemställs att riksdagen beslutar att ändra rättshjälpslagen så att kvinnor som utsatts för sexuellt övergrepp och misshandel kostnadsfritt ges rätt till juridiskt biträde.

I motionen anförs att den rätt till stödperson i rättegången som infördes genom en lagändring den 1 juli 1984 inte är tillräcklig; motionärerna framhåller att kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp befinner sig i en så svår situation såväl vid polisanmälan och polisförhör som under rättegång att de har behov av juridiskt biträde under hela det rättsliga förfarandet. Den juridiska hjälpen bör vara kostnadsfri.

I motion 1985/86:Ju727 av Rosa Östh m. fl. (c) hemställs, såvitt nu är i fråga, med hänvisning till vad som anförts i motion 1985/86:A608, att riksdagen beslutar att kvinnor som utsatts för våld och övergrepp skall ha rätt till juridiskt biträde inom rättshjälpens ram (yrkande 1).

Motionärerna anser att det nu bör lagstiftas i frågan; ytterligare utredning behövs inte.

Riksdagsbehandlingen hösten 1985 m. m.

Utskottet behandlade i november 1985 motioner som tog upp olika frågor med anknytning till lagstiftningen om sexualbrott. Bland dem ingick tre av de frågor som nu åter har aktualiserats, nämligen kriminalisering vid prostitution, juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m. och alkotest vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor.

I sitt betänkande (JuU 1985/86:3) har utskottet – särskilt för varje fråga –

lämnat utförliga redogörelser för bl. a. bakgrundsmaterial, gällande rätt och utredningsarbete. Utskottet, som hänvisar till denna nyligen gjorda redovisning, ger i det följande kortfattade sammanfattningar därav.

Kriminalisering vid prostitution. Det är inte straffbart att mot vederlag tillhandahålla sexuella tjänster. Att mot vederlag skaffa sig sådana tjänster är endast undantagsvis straffbart (t. ex. om den prostituerade är under 18 år eller befinner sig i ett hjälplöst tillstånd). Utskottet har tagit ställning mot en utvidgad kriminalisering och därvid, såvitt gäller prostitutionskunderna, anfört bl. a. att en kriminalisering med all sannolikhet skulle göra prostitutionen svåråtkomlig för myndigheterna. Utskottet pekade även på andra allvarliga kriminalpolitiska invändningar mot en kriminalisering, såsom de risker för utpressning den kan medföra och de svårigheter att upprätthålla kontrollen av efterlevnaden som skulle uppstå. Samtidigt framhöll utskottet de sociala åtgärdernas stora betydelse när det gäller att bekämpa prostitutionen (se JuU 1985/86:3 s. 6 ff, 19 f, jfr även JuU 1983/84:25 s. 24).

Vad beträffar de särskilda frågor som aktualiserats på senare tid genom faran för spridning av det virus som brukar benämnas HTLV-III bör nämnas att regeringen i maj 1985 har tillsatt en särskild delegation, AIDS-delegationen (se prop. 1985/86:100, bil. 7, s. 64 ff). Delegationen skall bl. a. följa och initiera forskning och ta initiativ till åtgärder. Frågor med anknytning till smittspridning vid prostitution tillhör de ämnen som övervägs inom delegationen.

Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m. År 1984 infördes en regel i rättegångsbalken, 20 kap. 15 a §, som innebär att en målsägande som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller eljest kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången får åtföljas av en lämplig person som sådant stöd. Samtidigt uttalade utskottet att den nya regleringen borde utvärderas och att, om det visar sig att det finns ett uttalat behov av juridiskt biträde som stöd åt målsäganden under förundersökning och rättegång, saken nogga bör övervägas på nytt; då måste också undersökas om regleringen bör ges en generell giltighet och omfatta t. ex. även fall av andra våldsbrott och annan brottslighet (JuU 1983/84:25 s. 28 f). Detta gavs regeringen till känna. Sedermera har regeringen beslutat tilläggsdirektiv till rättshjälpskommittén (Ju 1982:01) i enlighet med riksdagens beslut. Frågan övervägs nu inom kommittén. Ett betänkande i ämnet är att vänta under år 1986. Utskottet har i november 1985 uttalat sin tillfredsställelse över att ämnet är föremål för konstruktiva överväganden i kommittén (JuU 1985/86:3 s. 3 ff, s. 18 ff).

Alkotest vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor. Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot bl. a. påtvingat kroppsligt ingrepp. Endast genom lag kan denna bestämmelse begränsas. Blodprovstagning och åläggande att lämna alkoholutandningsprov är exempel på kroppsliga ingrepp. Det finns ingen skyldighet för en målsägande, exempelvis en våldtagen kvinna, att underkasta sig något kroppsligt ingrepp med anledning av brottet. Den läkarundersökning som en våldtagen kvinna vanligtvis genomgår företas med hennes samtycke. Utskottet har – med uttalandet att största möjliga hänsyn bör tas till offer för sådan brottslighet som det här gäller – anfört att det saknas anledning att införa en

bestämmelse som gör alkotest obligatoriskt (JuU 1985/86:3 s. 16 f. s. 25).

Ändring av bestämmelsen om hets mot folkgrupp. I 16 kap. 8 § BrB föreskrivs straff för den som offentligen eller eljest i uttalande eller annat meddelande som sprids bland allmänheten hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Straffet är fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter.

En äldre straffbestämmelse om hets mot folkgrupp fick – i stort sett – nuvarande lydelse år 1970 när Sverige ändrade sin lagstiftning för att bringa den i överensstämmelse med en av Förenta nationernas generalförsamling antagen konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (prop. 1970:87, 1LU 41). Genom en lagändring år 1982 kom regeln därefter uttryckligen att bli ett skydd inte bara för särskilda etniska grupper utan även för kollektiv av sådana grupper, exempelvis invandrare i Sverige (prop. 1981/82:58, JuU 41).

För närvarande pågår inom regeringskansliet överväganden med anledning av två förslag om ändringar i den aktuella paragrafen. Det ena förslaget har avgetts av yttrandefrihetsutredningen i dess betänkande (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten (s. 67, 191 ff) och avser bl. a. att åstadkomma en precisering av det straffbara området. Det andra förslaget har avgetts av utredningen om homosexuellas situation i samhället i betänkandet (SOU 1984:63) Homosexuella och samhället (s. 69 ff). Förslaget innebär att till uppräkningsordet "ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse" fogas orden "eller sexuell läggning".

Under remissbehandlingen av yttrandefrihetsutredningens förslag har några remissinstanser fört fram samma tanke som väckts i den nu aktuella motionen, dvs. att bestämmelsen om hets mot folkgrupp bör utvidgas så att också kvinnor skall ingå bland de grupper som skyddas.

I en interpellationsdebatt i kammaren i april 1985 har justitieministern berört frågan och därvid anfört bl. a. att det naturligtvis skulle vara tänkbart att ändra bestämmelsen så att den kommer att omfatta även sådana handlingar som kvinnor i allmänhet – och i så fall kanske också män – upplever som ett uttryck för missaktning för deras kön. Bestämmelsen skulle emellertid då få en helt annan karaktär än nu och det straffbara området skulle bli mycket vidsträckt eftersom det inte längre skulle bli fråga om en bestämmelse till skydd för olika minoriteter. Justitieministern uttalade att frågan kommer upp vid den fortsatta beredningen med anledning av yttrandefrihetsutredningens betänkande. Han anförde vidare att även frågan om en breddning av pornografiförbudet övervägs (riksdagens protokoll 1984/85:117).

Utskottet

Så sent som i november 1985 behandlade utskottet i sitt betänkande JuU 1985/86:3 vissa motionsvis väckta frågor om sexualbrott m. m. Utskottet behandlade därvid utförligt bl. a. tre av de ämnen som nu åter är aktuella med anledning av motioner, nämligen kriminalisering vid prostitution.

juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m. och alkotest vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor. Föreliggande motions-önskemål på de tre områdena stämmer i allt väsentligt överens med de tidigare framförda. Utskottet vill hänvisa till framställningen i det nämnda betänkandet.

Utskottet har hittills avvisat en *kriminalisering vid prostitution*, vad gäller såväl ett allmänt utformat förbud som en kriminalisering riktad enbart mot kunderna. Utskottet har därvid sammanfattningsvis ansett att allvarliga nackdelar skulle vara förenade med en straffbeläggning. En fråga som utskottet *inte haft anledning att gå in på tidigare men som nu tagits upp* i några av motionerna gäller riskerna för spridning av virus HTLV-III i samband med prostitution.

Vid de överväganden som utskottet gör i förevarande ärende vill utskottet, vad beträffar faran för spridning av virus HTLV-III, erinra om att regeringen i maj 1985 tillsatt en särskild delegation, AIDS-delegationen, som bl. a. skall följa och initiera forskning och ta initiativ till åtgärder. Frågor med anknytning till smittspridning vid prostitution tillhör de ämnen som övervägs inom delegationen.

Mot denna bakgrund och då utskottet inte ser anledning att nu avvika från sina tidigare gjorda bedömningar i fråga om kriminalisering vid prostitution avstyrker utskottet bifall till motionerna 603, 619, 621 (yrkande 1) och 626.

Utskottet finner emellertid i sammanhanget anledning att anknyta till sina tidigare gjorda uttalanden om vikten av kraftfulla åtgärder mot det allvarliga samhällsproblem som prostitutionen utgör. Enligt utskottets mening är de sociala insatserna av största betydelse; utan sådana åtgärder finns det sannolikt inga utsikter att nå varaktiga resultat. Det är enligt utskottets uppfattning ett mycket viktigt arbete som bedrivs av bl. a. de särskilda prostitutionsgrupperna och även i övrigt inom socialförvaltningarna och av frivilliga organisationer. En förutsättning för ett framgångsrikt arbete är emellertid att verksamheten bedrivs med kontinuitet och att tillräckliga medel avsätts för verksamheten. Utskottet ser det därför som mycket angeläget att det allmänna genom olika åtgärder ger sitt stöd åt kampen mot prostitutionen.

Vad gäller önskemålen om *juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.* vill utskottet framhålla att rättshjälpskommittén (Ju 1982:01) för närvarande som sin enda uppgift har att överväga just frågan härom. Enligt sina direktiv skall kommittén undersöka hur det rättsliga förfarandet i mål om ansvar för sexualbrott har fungerat i praktiken från målsägandens synpunkt sedan nya regler infördes den 1 juli 1984. På grundval av denna undersökning skall kommittén ta upp frågan om formerna för utvidgad rättshjälp åt i första hand kvinnor som har utsatts för sexualbrott eller vissa andra våldsbrott. Kommittén skall undersöka om en sådan ordning som den som finns i våra grannländer bör bilda modell för ett nytt system för svensk del eller om systemet här bör ges en annorlunda utformning.

Ett betänkande från rättshjälpskommittén är att vänta under år 1986.

Med hänsyn till att överväganden i den riktning motionärerna önskar sålunda pågår anser utskottet att det saknas anledning för riksdagen att nu ta några initiativ i frågan. Utskottet avstyrker därför bifall till de nu behandlade yrkandena i motionerna 705, 725 och 727.

Utskottet övergår härefter till att behandla motionsyrkandet om införande av en *skyldighet för våldtagna kvinnor att underkasta sig alkotest vid läkarundersökning*. Utskottet erinrar om det skydd 2 kap. 6 § regeringsformen ger varje medborgare gentemot bl. a. påtvingat kroppsligt ingrepp från det allmännas sida. Detta skydd kan begränsas endast genom lag. Sådan alkotest som motionären åsyftar är ett exempel på kroppsligt ingrepp. Någon skyldighet för en målsägande, t. ex. en våldtagen kvinna, att underkasta sig något kroppsligt ingrepp med anledning av brottet finns inte. Den läkarundersökning som vanligtvis sker efter övergreppet företas sålunda med hennes samtycke.

Utskottet, som vid den tidigare behandlingen av ett enahanda motionsyrkande som det som nu är aktuellt uttalade att största möjliga hänsyn bör tas till offer för sådan brottslighet som det här gäller, anser nu – såsom tidigare – att det saknas anledning att införa en bestämmelse som skulle innebära en skyldighet för målsäganden att underkasta sig alkotest. Utskottet avstyrker därför yrkandet härom i motion 705.

När det gäller motionsönskemålet om en *ändring av bestämmelsen om hets mot folkgrupp* i 16 kap. 8 § brottsbalken på så sätt att även missaktning med anspelning på kön skulle bli straffbart vill utskottet anföra följande.

I bestämmelsen föreskrivs straff för den som offentligen eller eljest i uttalande eller annat meddelande som sprids bland allmänheten hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse.

Inom regeringskansliet pågår för närvarande överväganden bl. a. med anledning av förslag om ändringar i paragrafen, framförda i två olika kommittébetänkanden (SOU 1983:70 och SOU 1984:63). Justitieministern uttalade i en interpellationsdebatt om våldspornografi i april 1985 bl. a. att frågan om den aktuella bestämmelsens utformning kommer upp vid den fortsatta beredningen med anledning av yttrandefrihetsutredningens betänkande. Han framhöll samtidigt att även frågan om en breddning av pornografiförbudet övervägs. – En lagrådsremiss med förslag i bl. a. nu berörda frågor planeras till maj 1986.

Det ämne som motionärerna har tagit upp är således aktuellt inom regeringskansliet, och utskottet anser att det saknas anledning för riksdagen att vidta någon åtgärd med anledning av motionen. Utskottet avstyrker bifall till motion 621 i denna del.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *kriminalisering vid prostitution*

att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju603, motion 1985/86:Ju619, motion 1985/86:Ju621 i denna del (yrkande 1) och motion 1985/86:Ju626,

2. beträffande *juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.*

att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju705 i denna del (yrkande 1), motion 1985/86:Ju725 och motion 1985/86:Ju727 i denna del (yrkande 1),

3. beträffande *alkotest vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor* att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju705 i denna del (yrkande 2),

4. beträffande *ändring i 16 kap. 8 § brottsbalken* att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju621 i denna del (yrkande 3).

Stockholm den 8 april 1986

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Arne Nygren (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s) och Jerry Martinger (m).

Reservationer

1. Kriminalisering vid prostitution (mom. 1)

Gunilla André (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "Mot denna" och slutar med "och 626" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill till en början slå fast att det är ett angeläget samhällsintresse att så långt möjligt försöka motverka prostitutionen och dess skadeverkningar. Ett steg i sådan riktning kan vara att införa en kriminalisering. Mycket talar emellertid mot ett allmänt straffsanktionerat förbud mot prostitution. Intresset av effektiva socialvårdande insatser skulle kunna motverkas av en sådan kriminalisering. Vidare skulle en kriminalisering som riktar sig mot de prostituerade kvinnorna te sig ytterligt inhuman och kunna uppfattas som en form av klasslagstiftning. Sådana betänkligheter möter emellertid inte i fråga om en kriminalisering som riktar sig enbart mot dem som utnyttjar de prostituerades tjänster – kunderna. En sådan kriminalisering skulle enligt utskottets mening vara ett sätt för samhället att ge uttryck för att prostitution inte kan accepteras. Det kan för övrigt redan nu genom regeln om förförelse av ungdom sägas finnas ett, låt vara begränsat, straffsanktionerat förbud mot prostitutionskontakter. Att en kriminalisering som riktar sig mot kunderna skulle bidra till att minska prostitutionens omfattning står enligt utskottets mening helt klart.

Det sagda innebär att utskottet anser att man – samtidigt som det genomförs kraftfulla sociala och andra insatser – inte bör avstå från att använda sig även av straffrättsliga åtgärder för att komma till rätta med

prostitutionen. I detta syfte bör man, i enlighet med vad utskottet nyss har anfört, utsträcka det kriminaliserade området till kundernas handlande.

Det får ankomma på regeringen att arbeta fram ett förslag till lagstiftning i ämnet och snarast förelägga riksdagen förslaget. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Vad nu sagts innebär att utskottet ställer sig bakom yrkandena i motionerna 603, 619, 621 (yrkande 1) och 626.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *kriminalisering vid prostitution*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:Ju619 och motion 1985/86:Ju621 i denna del (yrkande 1) och med anledning av motion 1985/86:Ju603 och motion 1985/86:Ju626 ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

2. Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m. (mom. 2)

Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "Med hänsyn" och slutar med "och 727" bort ha följande lydelse:

Det är enligt utskottets mening uppenbart att ordningen med stödperson är otillräcklig för att tillgodose det påtagliga behov av kvalificerat juridiskt biträde som föreligger för de personer det här gäller; en målsägande behöver juridisk hjälp så snart anmälan om övergreppet skall göras eller brottet eljest blir känt hos polisen. Ett sådant generellt behov föreligger enligt utskottets uppfattning oavsett om målsäganden för talan i målet eller ej. Det juridiska biträdet bör ha erfarenhet av förundersökningar och av brottmålsförfarandet i övrigt. Någon avgift för biståndet bör inte tas ut av målsäganden.

Enligt utskottets bedömning bör en ordning som den beskrivna nu införas för personer som utsatts för sexuella övergrepp och liknande våldshandlingar. Utskottet anser att reformen är så angelägen att den inte längre får fördröjas. Förslag från rättshjälpskommittén i denna sak bör därför inte avvaktas. I stället bör det ankomma på regeringen att utan dröjsmål utforma erforderliga författningsregler och snarast förelägga riksdagen förslag i ämnet.

Frågan huruvida rätten till juridiskt biträde bör utsträckas även till andra grupper av målsägande än sådana som utsatts för sexuellt våld m. m. bör närmare belysas av rättshjälpskommittén.

Vad utskottet nu med anledning av motionerna 705 (yrkande 1), 725 och 727 anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:Ju705 i denna del (yrkande 1), motion 1985/86:Ju725 och motion 1985/86:Ju727 i denna del (yrkande 1) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.